

Сарнацький О.П.

Запорізький національний університет

ПОШИРЕННЯ АГЕНТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ ПОЛІЦІЇ ЦАРИЗМУ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ЗА ЧАСІВ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ З МЕТОЮ ЗНИЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ

У статті зроблено спробу дослідити створення царською владою поліцейсько-жандармської інституції після окупації Галичини та інших західноукраїнських земель російськими військами під час Першої світової війни, її подальший розвиток та використання отриманих за допомогою неї агентурних відомостей з метою знищення в кінцевому рахунку тут осередку українського руху, який, на думку самодержавства, був головний, та інших проявів національного життя, що в очах влади асоціювалося з поняттям «сепаратизму», а також назавжди покінути з українським рухом і в самій Росії. Про подібні наміри влада Російської імперії вустами тодішнього міністра закордонних справ С. Сазонова перед усім світом проголосила, що робить це не випадково, а свідомо, бо не скоро по-друге з'явиться така принагідна можливість вирвати з корінням український рух в межах Росії та роздавити осине українське гніздо в Галичині.

Адже, на думку представників царської влади, на цих землях представники будь-яких українських партій та їх прибічників склали одну загальну мазепинську організацію і лише розподілялись на групи під офіційними назвами партій: вони розподілялись таким чином лише ролями в роботі. Цю думку повністю поділяв і новопризначений царем Тимчасовий воєнний генерал-губернатор Галичини граф Г. Бобринський, який і став ініціатором створення Тимчасового жандармського управління Галичини на цих окупованих російською владою землях, головними питаннями для якого, на його думку, повинні були стати пошук та боротьба з державними злочинами на всій території ввіреного мені генерал-губернаторства з м. Львовом включно та розшуком на тій же території.

При цьому треба відзначити, що жандармська агентура досить швидко почала діяти не тільки у великих містах окупованого краю, а і у невеликих містечках та навіть селах, в яких інформаторами російських жандармів були, в більшості випадків, керівні особи цих містечок та сіл. І навіть тоді, коли російські війська, відступаючи, залишили більшу частину західноукраїнських земель разом зі Львовом, жандармська агентура продовжувала працювати та надсилати зібрані нею дані до начальника колишнього Тимчасового жандармського управління Галичини. Останнім узагальнені донесення й надалі пересилалися до Петрограда.

Ключові слова: *Перша світова війна, генерал-губернатор, жандармерія, державні злочини, український національно-визвольний рух, агентурна діяльність, політичний розшук.*

Постановка проблеми. Одними з дискусійних сучасних вітчизняних наукових проблем є питання, що пов'язані з розглядом суспільно-політичного життя в як у Наддніпрянській Україні наприкінці XIX – початку XX ст., яка на той час входила до складу Російської імперії, так і на західноукраїнських землях, що входили до складу Австро-Угорської імперії. Останнім часом відбувається істотне накопичення значного масиву історичних знань про розвиток українського національно-визвольного руху на початку XX ст. Це дає можливість здійснити

наукові дослідження з цієї проблематики. Але здійснення таких досліджень є, на думку автора, найбільш повним лише при всебічному показі й аналізі тогочасного життя, в тому числі й показу діяльності тих сил, що покликані були захищати самодержавний лад та всіляко боротися проти будь-яких посягань на нього, в тому числі й національно-визвольного характеру. Однією з головних складових цих утисків є дії царської жандармерії, що були спрямовані на обмеження та припинення діяльності українського національно-визвольного руху.

Разом з цим, сучасна російська агресія проти України, що продовжується вже більше трьох років, також вимагає необхідності розгляду вказаної проблематики, так як близько 20% території сучасної України є тимчасом окупованою російськими військами, а російська влада не сидить склавши руки. На цих землях вона здійснює антиукраїнську пропагандистську діяльність стосовно того населення, яке залишилося на окупованій території, а також там активно «працюють» різноманітні російські спецслужби, залучаючи до боротьби проти України колишніх її громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльність таємної поліції самодержавства в Україні наприкінці XIX – початку XX ст., а також її основні напрями, форми, методи та засоби, що нею застосовувалися, також висвітлюються в наукових розвідках О. Овсієнка [1], О. Ярмиша [2], М. Щербака та О. Овсієнка [3], А. Чайковського й М. Щербака [4], В. Ченцова [5], Л. Стромилук [6]. Окремі моменти діяльності поліції царизму під час Першої світової війни знайшли своє відображення в тезах Вергуна С. І. [7], Кирієнко О. Ю. [8], Коляди І. А. [9], що були надруковані в матеріалах Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю, присвяченої 100-річчю початку Першої світової війни.

З початком Першої світової війни утиски з боку політичної поліції царизму відчували на собі також як емігрантські кола українських партій Наддніпрянщини на західноукраїнських землях, тимчасово окупованих Росією на її початку, так і представники і прихильники українських галицьких партій та їх симпатичні на місцях, як головні діячі у розгортанні зазначеного вище руху. Політиці самодержавної влади на західноукраїнських землях під час Першої світової війни в загальному плані присвячені праці сучасних вітчизняних дослідників – В. Литвина [10], О. Реєнта та О. Сердюка [11], П. Кралюка [12], в яких узагальнено існуючі документальні та статистичні джерела. Діяльність спецслужб Російської імперії на українських землях Австро-Угорщини наприкінці XIX – початку XX ст. розглянута у публікації В. Сідака [13]. У ній також згадується про агентурну закордонну мережу Департаменту поліції МВС Росії, яка орієнтувалася на збирання переважно політичної інформації. Більш конкретніше про наявність жандармської агентури в Галичині напередодні та на самому початку Першої світової йдеться і в науковій розвідці І. Верби, яка присвячена рокам заслання М. Грушевського під час війни [14].

Разом з тим, у всіх цих наукових розвідках практично не розглянута «робота» царських охоронців по керівництву ними агентурної діяльності, що була спрямована проти українського національно-визвольного руху, ядро якого складали представники і прихильники українських політичних галицьких партій та емігрантські кола українських політичних партій Наддніпрянщини, які з ними плідно співпрацювали на західноукраїнських землях під час їх тимчасової окупації російськими військами в роки Першої світової війни. Тому висвітлення зазначеної проблеми заслуговує на окремий розгляд.

Постановка завдання. Метою статті є, враховуючи все вищенаведене, дослідити діяльність царських жандармів на західноукраїнських землях під час Першої світової війни, яка була тоді тимчасово окупована російськими військами, по розширенню своєї агентури для знищення українського національно-визвольного руху на цих землях та його ядра, яке складали представники і прихильники українських галицьких партій та емігрантських кіл українських політичних партій Наддніпрянщини, а також використання ними інших різноманітних агентурних відомостей для цього.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи її, слід відмітити, що поряд з одним із головних прагнень царизму в цій війні – приєднання до Російської імперії західноукраїнських земель – він поставив собі за мету в разі захоплення Галичини знищити тут осередок українського руху, який, на думку самодержавства, був головний, та всякі прояви національного життя, а також назавжди покінути з українським рухом і в самій Росії [15, с. 67]. Про подібні наміри влада Російської імперії вустами міністра закордонних справ С. Сазонова “перед усім світом проголосила, що робить це не випадково, а свідомо, бо не скоро по друге з’явиться така принагідна можливість вирвати з корінням український рух в межах Росії та роздавити осине українське гніздо в Галичині” [16, с. 168].

Тому створення поліцейсько-жандармської інституції, поряд з іншими завданнями, які ставилися перед нею, з самого початку було обумовлено також і необхідністю для самодержавства безжалісного винищення всього того, що в очах влади асоціювалося з поняттям «сепаратизму» і, зрозуміло, насамперед тих, хто представляв та був прихильником українських політичних партій та організацій на західноукраїнських землях. Адже, на думку жандармів, у Галичині всі українські пар-

тії «складали одну загальну мазепинську організацію і лише розподілялись на групи під офіційними назвами партій: вони розподілялись таким чином лише ролями в роботі» [17].

Ініціатором створення Тимчасового жандармського управління став новопризначений Тимчасовий військовий генерал-губернатор Галичини граф Г. Бобринський, який, уже 25 серпня 1914 р. телеграфував до головного начальника постачань армій Південно-Західного фронту, в обов'язок якого входило забезпечення безпеки тилу армій фронту, наступне: «Прошу розпорядження про збільшення чинів жандармсько-поліцейського нагляду по залізничних коліях Галичини на 43 унтер-офіцери та 2 офіцери» [18].

Своє прохання Г. Бобринський більш докладно виклав у поданні до нього від 3 жовтня 1914 р. У ньому він повідомляв, що «справа організації різних органів адміністративного управління Галичиною висуває на чергу дня питання про невідкладність утворення в м. Львові, як великому адміністративному центрі Тимчасового Губернського жандармського управління...» [19]. У цьому ж поданні також визначалося і коло питань, які потребували вирішення, а головні з них – «пошук та боротьба з державними злочинами на всій території ввіреного мені військового Генерал-Губернаторства з м. Львовом включно та розшуком на тій же території...» [20].

Далі у повідомленні йшлося про те, що «виявлена присутність злочинних організацій як у м. Львові, так і в губерніях Тернопільській, Львівській, Чернівецькій та їх злочинна діяльність, що все посилюється, яка направлена на шкоду введення на зайнятій нами території російської державності, спокушає мене терміново видозмінити моє первісне подання та клопотати про заснування Губернського жандармського управління та Відділення з охорони громадської безпеки і порядку в м. Львові, згідно з поданими проектами тимчасових штатів.

Клопочучись про найневідкладніше введення вищевказаних органів, доповідаю, що усяке звільнення з проведенням у життя запитуваного заходу поставить тил армій у найтяжчий стан та може мати найнебажаніші наслідки» [21].

Згідно наказу Верховного Головнокомандувача за № 143 від 5 листопада 1914 р., було створено Тимчасове жандармське управління військового генерал-губернаторства Галичини, особистий склад якого було визначено та затверджено в цей же день на нараді у Львові під головуванням товариша міністра внутрішніх справ, командира

Окремого корпусу жандармів генерал-майора В. Джунківського, за участю помічника Військового генерал-губернатора для чотирьох губерній Галичини (Львівської, Тернопільської, Чернівецької, Перемишлянської) у кількості 100 осіб [22]. Потреби у збільшенні кількості жандармів у подальшому також завжди задовольнялися військовою владою [23].

На згаданій нараді було визначено, чим саме повинна займатись новостворена жандармська установа. Ось як писав про це згодом її керівник: «На зазначеній нараді було відмічено, що великий обсяг діяльності Управління на території Галичини, поділеної в адміністративному відношенні на 4 губернії в 67 повітах, відсутність визначених західних кордонів, інтенсивна діяльність багаточисельних місцевих, ще цілком не обстежених протиурядових партій і організацій, що вільно функціонували до того часу в краї, різноплеменність населення, вороже ставлення певної його частини до росіян та ін., вимагали створення такого управління, котре б успішно виконувало свої функції» [24].

Перераховувалися і напрями, за якими мали діяти жандарми: «... розробка відомостей тут повинна одночасно вестись у декількох напрямках (висвітлення польського, українського, єврейського, ієзуїтського питань)...» [25]. При цьому особливо наголошувалося на активних «мазепинських» елементах, котрим повинна була приділятися найбільша увага з боку царських охоронців.

27 листопада 1914 р. зазначені чини жандармського управління прибули до Львова та почали виконувати свої обов'язки, про що негайно було повідомлено Г. Бобринському [26]. Новостворене Тимчасове жандармське управління військового генерал-губернаторства Галичини проіснувало до вересня 1915 р., коли російські війська залишили галицькі землі. 1915 р. було створене і діяло разом з ним жандармсько-поліцейське управління залізниць Галичини [27 с. 184]. При цьому основні форми і методи діяльності жандармів у Галичині в роки війни не змінились [28 с. 153]. Як у краплині води акумульовані всі її функції та властивості, так і дії новоствореного жандармського підрозділу на тимчасово зайнятій російськими військами Галичині акумулювали в собі все, що було притаманне каральним органам царизму взагалі. Тому в своїй діяльності керівники Тимчасового жандармського управління в Галичині, як і в інших таких установах в Росії, важливу роль відводили діям агентурних співробітників.

Так, наприклад, у жандармському донесенні до Департаменту поліції від 17 січня 1915 р. стисло вказувалося на виконання якої роботи в першу чергу орієнтував своїх підлеглих керівник царських охоронців у Галичині. “Першими кроками діяльності членів ввіреного мені управління в межах Галичини та Буковини я поставив необхідність чіткого уявлення про ту роботу різноманітних класів та прошарків населення, що стосувалась “політичного” характеру та напрямку, – до війни та з приходом російських військ” [29]. Йшлося у ньому й про ті труднощі, з якими зіткнулися жандарми на початку своєї діяльності в Галичині: нестача штату членів управління поза Львовом, брак унтер-офіцерського складу і агентів зовнішнього нагляду, а головна обставина – відсутність внутрішньої агентури. Ось як про це доносив у Петербург їх керівник: “Усі ці умови роботи... потягли за собою деяке уповільнення... початку роботи по збиранню, зведенню та реєстрації всіх відомостей...” [30].

З метою активізації своєї роботи у боротьбі з противниками самодержавства в Галичині жандарми приступили до поширення тієї агентури, яка вже існувала на той час на західноукраїнських землях, шляхом залучення до її складу нових таємних співробітників. Ось про що доносив начальник Тимчасового жандармського управління Галичини до Департаменту поліції своєму керівництву стосовно наявності російської агентури на західноукраїнських землях відразу ж після вступу туди російських військ: “Внутрішньої агентури в строгому розумінні цього слова тут раніше, звісно, не було, і єдина особа, що мала можливість працювати в цьому напрямі, була заагентурована послідовно трьома різними особами (ротмістрами Белоручевим, Сушковим та чиновником Міністерства Закордонних Справ при Генерал-Губернаторі п. Олфер’євим) викликала вкрай нагальну потребу обзаведення негайно ж агентурою – що потроху і досягається, нині вже заагентуровано 8 осіб” [31].

Відсутність на перших порах агентурних відомостей відносно діяльності емігрантських кіл українських партій Наддніпрянщини та тих, з ким вони тут співпрацювали, жандарми намагались компенсувати різними шляхами. Один із них – використання ними тих агентурних даних, що були в розпорядженні апарату воєнного генерал-губернатора Галичини. Так, наприклад, уже на 4 жовтня 1914 р. були відомості, які українські політичні партії діяли на цих землях та стислий опис їх партійних організацій, що діяли у Львові.

Це були: Українські національно-демократична і радикальна партії, Українська соціал-демократична та Соціально-Християнська партії, сокольські та січові „мазепинські” організації, Головна Українська Рада [32].

У агентурних зведеннях, які надійшли до штабу генерал-губернатора Галичини на 18 жовтня 1914 р., зазначалось: “1) агентурним шляхом встановлено, що В. Дорошенко виїхав зі Львова перед зайняттям його російськими військами; 2) про існування листування між політичними і військовими українськими організаціями у Львові та що Кирило Трильовський також залишив Львів напередодні того, як до нього увійшли російські війська” [33].

А в донесенні від 2 листопада йшлося про те, що у Львові живе видатна українська діячка, вчителька жіночої „Української семінарії” Костянтина Малицька і що вона брала участь у нараді Української групи соціалістів-революціонерів [34]. Агентурні дані від 6 листопада 1914 р. вказували на прибуття до Львова М. Залізняка [35].

5 грудня 1914 р. помічник воєнного генерал-губернатора надав начальнику Тимчасового жандармського управління в Галичині агентурні відомості „по мазепинській партії” від агента за прізвиськом „Брюнет” з 4 жовтня по 4 грудня 1914 р. [36]. Того самого ж дня штаб-офіцер надав начальнику жандармів у Галичині агентурні відомості від агента „Брюнета” відносно митрополита А. Шептицького [37].

Завершував він їх такими словами: „Подальша розробка цього питання була з відома Воєнного Генерал-Губернатора Галичини припинена в очікуванні Вашого прибуття і насамперед до отримання Вами відповідних вказівок, а також через побоювання не викликати небажаних наслідків в плані тлумачення наших дій як посягання на релігійні питання в краї” [38].

Інформацію про діяльність діячів українського руху жандарми отримували також шляхом надання їм повідомлень від військової влади, поліції та представників російської тимчасової місцевої адміністрації, а також тих агентурних відомостей, які збиралися ними окремо від жандармів. Наведемо лише такі приклади.

Так, з утворенням жандармського підрозділу львівський градоначальник надіслав до нього три акти від 9 вересня 1914 р. про закриття за його наказом представниками від військової влади та воєнної цензури приміщень, редакцій, друкарень тощо українських політичних партій та громадських організацій [39].

29 грудня 1914 р. начальник Городського повіту Львівської губернії повідомив начальнику жандармського управління, що 27 грудня до нього надійшов рапорт поліцейського урядника з дільниці цього ж повіту про те, що уніатський священник с. Каменно-Броди Гнат Пляшкевич 26 грудня 1914 р. у своїй проповіді перед паствою виступив проти Росії [40].

21 лютого 1915 р. помічник градоначальника м. Львова доповідав начальнику Тимчасового жандармського управління про видання та поширення антиросійських прокламацій з греко-католицького монастиря Св. Базиляна [41].

Отримували жандарми необхідну їм інформацію й від тих, хто сам просився до них на службу таємним агентом. Так, наприклад, восени 1914 р. начальник жандармів у Галичині отримав листа від дворянина Якова Флоренка з м. Кременця Волинської губернії, який підробляв у західно-українських землях роздрібною торгівлею. У листі той доносив керівникові жандармів про все те, що знав, а також просив прийняти його на службу як таємного агента жандармерії [42].

Крім того, одночасно з цим, одним із шляхів, яким користувалися жандарми в Галичині для отримання ними інформації стосовно діяльності емігрантських кіл українських партій Наддніпрянщини та діячів і прихильників українських галицьких партій на цих землях – використання ними будь-яких відомостей і повідомлень від місцевого населення.

Так, 17 лютого 1915 р. до керівника жандармів надійшло повідомлення від трьох селян з с. Порша Львівського повіту на членів місцевої Січі. Вони сповіщали, що осередком для членів Січі була читальня «Просвіти», а також вказували на те, що вони били росіян і обіцяли ще побити їх [43]. Або ще такий приклад. 29 квітня 1915 р. помічникові начальника жандармського управління від «випадкового заявника» надійшли відомості про те, що «у Львові в читальнях «Просвіти» по вул. Жолкевській № 49, по вул. Св. Петра № 11 та на пл. Св. Юра № 5 (у дворі) зберігаються українські прапори. У Клепарові в будинку якоїсь Гриневської сховано сокольчий прапор» [44].

Використання царськими охоронцями повідомлень та агентурних даних, що надходили до них із різних джерел, надало їм можливість вже наприкінці 1914 р., узагальнивши їх, зазначити наступне: «У зв'язку з тим, що, за даними агентури, майже всі активні політичні діячі Галичини згадуваних партій одночасно з наступом російських військ втекли вглиб Галичини та Австрії,

встановлення їх діяльності здійснювалось відносно і уривками, в зв'язку з окремими працівниками, які залишились в Галичині» [45]. А вже в січні 1915 р. керівник жандармів у Галичині доносив до свого керівництва про таке: «...зараз мною надаються відомості по більш активній у Галичині «українській (мазепинській) групі» та з питання організації «Сокольських дружин» і так званих «січових стрільців» [46].

Поряд з цим, царські жандарми використовували в Галичині й інший спосіб для отримання інформації відносно діяльності представників і прихильників українських партій Наддніпрянщини та українських галицьких партій та посилення власної агентури, а саме – шлях заагентування так званих допоміжних співробітників на місцях, які за надання інформації у більшості випадків не отримували навіть ніякої платні. Так, наприклад, 16 березня 1915 р. жандармський унтер-офіцер І. Стельников, що наглядав за Рогатинським та іншими повітами Львівської губернії, надіслав помічнику начальника жандармського управління у Львівській губернії таке донесення: «Цілком таємно. Доношу, що мною придбані безплатні допоміжні співробітники (інформатори), список яких при цьому надаю» [47]. При цьому треба відзначити, що працювали жандарми досить «плідно». Якщо у списку інформаторів по Рогатинському повіту ним з 5 по 16 березня 1915 р. було завербовано 6 осіб [48], то ним же 19 квітня 1915 р. було надіслано до жандармського управління нове донесення про придбання нових допоміжних співробітників (інформаторів) з 1 по 19 квітня 1915 р. на тих же підставах по Рогатинському та Бобрському повітах Львівської губернії [49] ще додатково в кількості 8 осіб [50]. При цьому треба відзначити, що жандармська агентура досить швидко почала діяти не тільки у великих містах окупованого краю, а і у невеликих містечках та навіть селах, в яких інформаторами російських жандармів були, в більшості випадків, керівні особи цих містечок та сіл, починаючи від голів містечок і війтів сіл до вчителів і простих селян.

У разі, якщо агентурні повідомлення не відповідали дійсності або були, на думку жандармів, малоімовірні, вони їх завжди, як правило, перевіряли. Наведемо лише декілька таких фактів. Так, наприклад, помічник начальника Тимчасового жандармського управління Галичини по Львівській губернії стосовно агентурних відомостей про висловлювання священника уніатської церкви с. Каменно-Броди цієї ж губернії проти росій-

ської влади доносив своєму керівникові 13 січня 1915 р. наступне: “Негласною перевіркою... подібного факту не було встановлено, але, за ствердженнями місцевих мешканців, священник Пляшкевич належить до партії мазепинців... Зі свого боку вважав би подальше залишення на службі священника села Каменно-Броди Гната Пляшкевича небажаним” [51]. 15 січня 1915 р. той самий жандарм надіслав своєму начальникові нове донесення: “Після перевірки негласним шляхом відомостей виявилось, що в селі Купновичах ... дійсно мазепинство розвинуто дуже сильно; майже всі мешканці належать до партії мазепинців. Головними керівниками є уніатський священник Іван Пляшко, народний вчитель Григорій Качмарін, академік Василь Томашевський та теолог Петро Томашевський, активної діяльності на сьогодні не здійснюють, завдяки невизначеності політичного стану” [52].

19 квітня 1915 р. начальник Тимчасового жандармського управління Галичини наказував своєму помічникові в Тернопільській губернії “перевірити відомості, викладені...в агентурних зведеннях від 31 березня ц. р. №№ 417, 418, 420 і потім донести мені” [53]. Зазначені зведення стосувалися саме діяльності так званих “мазепинців” і були прийняті саме ним. Зведення за № 417 були прийняті з Тернополя від агента на прізвисько “Випадковий” від 14 березня 1915 р. [54], а зведення за № 418 були прийняті від агента “Федьковича” 19 березня 1915 р. теж з Тернополя [55]. Наступні зведення № 420 були повідомлені агентом на прізвисько “Професор” 23 березня 1915 р. також з м. Тернополя [55].

Разом з цим, інколи жандарми надсилали й неперевірені відомості, які могли мати місце, наприклад, у жандармському донесенні від 17 січня 1915 р. Його було складено на підставі агентурних відомостей, що мали в своєму розпорядженні жандарми, а також тієї інформації, яку надали їм ті місцеві мешканці, які вітали прихід у Галичину царської влади. У ньому йдеться також і про те, що окремі діячі українських політичних партій Наддніпрянщини, у тому числі й Є. Чикаленко, 1910 р. мали таємну зустріч з австрійським ерцгерцогом Фердинандом у Галичині, і тоді ж погодили вести агітацію про відокремлення України від Росії за створення під скіпетром Габсбургів “Українського королівства” [57 с. 11]. Ось як згодом прокоментував зазначене донесення у своєму щоденнику Є. Чикаленко: „Мені й на думку не спадало, що галицькі москвофіли вигадали про мене таку злісну й небезпечну нісенітницю, а жандармський

полковник, сліпо вірючи тим людям, післав своєму начальству таке донесення” [58 с. 475].

Жандармська агентура в Галичині активно розшукувала членів української революційно-терористичної групи, яких, за їх даними, очолював М. Залізняк, документи митрополита А. Шептицького, М. Грушевського, членів українських галицьких партій у страховому товаристві “Дністр”, українського Іпотечного банку, К. Левицького та інших. Ось як про її діяльність доносив до Петрограда керівник жандармів: “Крім цих робіт і одночасно з ними діяльність агентури була спрямована на з’ясування місць перебування найбільш видатних та активних діячів мазепинського руху, таких як Дорошенко, Донцов, Залізняк, і тих їх зносин з Віднем (Кость Левицький), котрі були директивами всієї діяльності цієї групи. У цьому розумінні мала значення нарада цих трьох осіб, що мала відбутися на початку лютого місяця в м. Станіславі, на яку, за відомостями агентури, Донцов і Дорошенко виїхали зі Львова, а Залізняк, що побував у Відні у Левицького – в Станіслав” [59].

15 квітня 1915 р. в жандармському управлінні Галичини на підставі повідомлень, що надійшли до нього з різних місць, було складено список діячів українського руху, за якими належало здійснювати нагляд. У списку, складеному жандармами Галичини, значилось 33 особи. Серед них першими були записані В. Винниченко, М. Павлюк, Володимир Левицький, Микола Левицький, Василь і Петро Томашевські та ін. [60].

Загалом під час російської окупації Галичини жандармами було заагентуровано 67 осіб. З них у м. Львові – 14 осіб, решта – по всій території Галичини [61]. І навіть тоді, коли російські війська, відступаючи, залишили більшу частину західно-українських земель разом зі Львовом, жандармська агентура продовжувала працювати та надсилати зібрані нею дані до начальника Тимчасового жандармського управління. Останнім узагальнені донесення продовжували надсилатись до Петрограда й надалі. Так, наприклад, 12 липня 1915 р. ним було надіслано до Департаменту поліції ще кілька повідомлень.

У таємному донесенні сповіщалося про українського соціал-демократа, емігранта з Росії П. Крата (Крафта), який нібито на той час мешкав у Одесі “в будинку колишнього нотаріуса мазепинця Комарова”. Інформація базувалася на агентурних даних, які “неперевірені, однак, за обставинами часу” [62].

В одному з наступних донесень зазначалось: «За отриманими мною агентурними, непереві-

реними даними, доповідаю, що в м. Києві разом з діючим законним порядком Українським комітетом під назвою “Товариство надання допомоги населенню Півдня Росії, що потерпіло від воєнних дій”, при правлінні Українського клубу “Родина” по Великій Володимирській № 42 існує ще “Таємний благодійний комітет”. Комітет цей надає матеріальну допомогу австро-німецьким військовополоненим та заарештованим галицьським мазепинцям. Заарештованих та виселених мазепинців залишають на деякий час у арештантському будинку в Києві та в готелях. До них часто заходять члени вищезгаданого благодійного комітету, між іншими студент-агітатор, член соціал-демократичної Української партії Терниченко, та забезпечує арештованих, а також військовополонених грошима, харчами, книжками та газетами. Серед інших членів згадуваного комітету є присяжний повірений Максим Синицький і літератор Орест Левицький” [63].

Підставою для одного з донесень також стали неперевірені агентурні відомості, що “в м. Києві нині знаходиться мазепинець з Галичини, студент Львівського університету Іван Джиджора. Він був правою рукою професора Грушевського в його мазепинській роботі, і взагалі Джиджора обертається в колах української молоді, яка належить до соціал-демократичної партії” [64].

А ось що він повідомляв начальникові Окремого корпусу жандармів 14 серпня 1915 р.: “За отриманими мною агентурними неперевіреними даними доношу, що на сьогодні у м. Львові почав функціонувати мазепинський “Народний комітет” Національно-демократичної партії, котрий злився з “Головною Українською Радою”. Головне керівництво в Комітеті належить Костю Левицькому та Д. Донцову. Діяльність Комітету зводиться до розшуку та винищення всіх русофілів, що залишилися в Галичині, та посилення агітації у справі відторгнення України в прикордонних та півден-

них губерніях Росії. З цією метою у Львові відкрито спеціальне бюро, котрим завідує М. Залізняка, який повернувся з Відня. Бюро це відправляє через Румунію в Південну Росію 12 агітаторів-мазепинців на чолі зі студентом університету Симеоном Демидчуком. Вони будуть роз’їжджати по Південних губерніях Росії і готувати населення до приходу німців та намагатимуться викликати серед населення хвилювання і безладдя для майбутньої революції.

У Львові в розшуку русофілів та російських шпигунів беруть серйозну участь, між іншим, такі особи: уніатський ксьондз-мазепинець Володимир Семков, слюсар Михайло Стефанський, учитель гімназії Євген Чучман, чиновник суду Євстафій Ігнат та Іван Сенгалеви́ч. У цих осіб були заготовлені списки запідозрених русофілів. За вказівкою цих осіб у Львові зареєстровано близько 700 осіб, деякі страчені, а інші вислані вглиб Австрії. В церкві Св. Юра австрійцями заарештовано всіх службовців і ними же страчено муравши́ка Геца, котрий при допитах чинами жандармського управління вказав, де було замуровано скарб графа Шептицького. Взагалі австрійські власті, що заарештували в Галичині декілька тисяч русофілів, запевняють населення, що російські війська ніколи більш не повернуться до Галичини і що у зайнятому ними Львові вони були тимчасовими гостями” [65].

Висновки. Таким чином, ця невеличка розвідка висвітлює лише один з напрямів у діях царизму в його боротьбі проти діяльності представників українського національного руху на західноукраїнських землях на початку ХХ ст. під час їх тимчасової окупації в роки Першої світової війни, а саме – використання царськими жандармами будь-яких агентурних відомостей та поширення ними своєї власної агентури для цього. Разом з тим, означена проблема й надалі потребує подальшого вивчення та значно ширшого висвітлення.

Список літератури:

1. Овсієнко О. Ф. Крах зубатовщини на Україні. Київ : Наук. думка, 1987. 139 с. ; Його ж. Кульмінація першої російської революції на Україні и жандармско-полицейские органы. *Первая российская революция 1905-1907 гг. в свете нового исторического мышления*. Горловка, 1990. Т. 2. С. 120–124.; Його ж. Каральні органи царизму. «Українське питання» в Російській імперії (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). Ч. 3. Київ : Інститут історії НАН України, 1999. С. 3–68.
2. Ярмыш А. Н. Наблюдать неотступно... Административно-полицейский аппарат и органы политического сыска на Украине в конце ХІХ – начале ХХ веков. Київ : Юринформ, 1992. 186 с.; Його ж. Каральний апарат самодержавства в Україні в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. Харків : Консум, 2001. 284 с.
3. Щербак М. Г., Овсієнко О. Ф. Жандармсько-полицейські органи на Україні на початку ХХ ст. та основні напрями їх діяльності. *Вісник Київського університету ім. Т. Шевченка. Сер. Історія*. 1992. № 5. С. 23–28.

4. Чайковський А. С., Щербак М. Г. За законом і над законом : 3 історії адм. органів і поліц.-жандарм. системи в Україні (IX – поч. XX ст.). Київ : Україна, 1996. 269 с.
5. Ченцов В. Політичний розшук у царській Росії. Жандармерія і охранка. *З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ*. 2001. № 2 (17). С. 5–280.
6. Стромилук Л. В. Боротьба таємної поліції Російської імперії проти українських політичних партій (1900-1914 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Київ, 2007. 16 с.
7. Вергун С. І. Київське ЖПУЗ у роки Першої світової війни. *Перша світова війна й Україна (до 110-річчя початку Великої війни)*: тези доп. Всеукр. наук. конф. з міжнар. участю (Київ-Черкаси, 25–26 вересня 2014 р.). Київ: Інститут історії НАН України, 2014. С. 60-63.
8. Кирієнко О. Ю. Посилення поліцейного контролю за інформаційним простором у роки Великої війни. *Перша світова війна й Україна (до 110-річчя початку Великої війни)*: тези доп. Всеукр. наук. конф. з міжнар. участю (Київ-Черкаси, 25–26 вересня 2014 р.). Київ: Інститут історії НАН України, 2014. С. 80–83.
9. Коляда І. А. Поліцейний контроль за українською інтелігенцією у роки Великої війни. *Перша світова війна й Україна (до 110-річчя початку Великої війни)*: тези доп. Всеукр. наук. конф. з міжнар. участю (Київ-Черкаси, 25-26 вересня 2014 р.). Київ: Інститут історії НАН України, 2014. С. 86–89.
10. Литвин В. М. Україна: доба війн і революцій (1914-1920). Київ : Генеза, 2003. 488 с.
11. Рєєнт О., Сердюк О. Перша світова війна і Україна. Київ : Генеза, 2004. 480 с.
12. Кралюк П. Між молотом і ковадлом. Галичина під час Першої світової війни. Дві Русі. Київ : Факт, 2003. С. 208–209.
13. Сідак В. С. Діяльність спецслужб Російської імперії на українських землях Австро-Угорщини (кінець XIX – початок XX ст.). *Український історичний журнал*. 1998. № 3. С. 84–92.
14. Верба І. Михайло Грушевський: роки заслання (1914-1917). *Історичний журнал*. 2006. № 4. С. 8–21.
15. Гунчак Т. Україна: Перша половина XX століття: Нариси політичної історії. Київ : Либідь, 1993. 288 с.
16. Славинський М. Історія України. Подєбради, 1934. 175 с.
17. Циркуляри Департаменту поліції та листування з начальником Полтавського ГЖУ та іншими про діячів української партії «мазепинців», «Спілки визволення України» та інших; про осіб, які належали до цих партій. Огляд політичного руху в Галичині (1915 р. – 1916 р.) *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Ф. 323. оп. 2. Спр. 27. Арк. 96 зв.
18. Циркуляри Департаменту поліції та листування з начальником Полтавського ГЖУ та іншими про діячів української партії «мазепинців», «Спілки визволення України» та інших; про осіб, які належали до цих партій. Огляд політичного руху в Галичині (1915 р. – 1916 р.) *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Ф. 323. оп. 2. Спр. 27. Арк. 72.
19. Циркуляри Департаменту поліції та листування з начальником Полтавського ГЖУ та іншими про діячів української партії «мазепинців», «Спілки визволення України» та інших; про осіб, які належали до цих партій. Огляд політичного руху в Галичині (1915 р. – 1916 р.) *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Ф. 323. оп. 2. Спр. 27. Арк. 83–84.
20. Циркуляри Департаменту поліції та листування з начальником Полтавського ГЖУ та іншими про діячів української партії «мазепинців», «Спілки визволення України» та інших; про осіб, які належали до цих партій. Огляд політичного руху в Галичині (1915 р. – 1916 р.) *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Ф. 323. оп. 2. Спр. 27. Арк. 85.
21. Агентурні відомості про діяльність УСДРП. (1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Ф. 313. Оп. 2. Т. 2. Спр. 3146. Арк. 9 зв.
22. Про заснування штатів жандармського управління при Тимчасовому воєнному генерал-губернаторстві Галичини. (1914 р. – 1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Ф. 361. Оп. 1. Т. 1. Спр. 11. Арк. 40–40 зв.
23. Листування з помічниками та унтер-офіцерами Тимчасового жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини з відомостями про настрої населення у завойованих областях Галичини та інше; огляд діяльності Тимчасового жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини. (1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Ф. 365. Оп. 2. Спр. 10. Арк. 173–173 зв.
24. Листування з помічниками та унтер-офіцерами Тимчасового жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини з відомостями про настрої населення у завойованих областях Галичини та інше; огляд діяльності Тимчасового жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини. (1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Ф. 365. Оп. 2. Спр. 10. Арк. 172 зв.
25. Листування з помічниками та унтер-офіцерами Тимчасового жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини з відомостями про настрої населення у завойованих областях Галичини та інше; огляд діяльності Тимчасового жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини. (1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Ф. 365. Оп. 2. Спр. 10. Арк. 12 зв.

26. Про заснування штатів жандармського управління при Тимчасовому воєнному генерал-губернаторстві Галичини. (1914 р. – 1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Ф. 361. Оп. 1. Т. 1. Спр. 11. Арк. 48.

27. Ярмиш О. Н. Каральний апарат самодержавства в Україні в кінці XIX – на початку XX ст. Харків : Консум, 2001. 284 с.

28. Чайковский А. С., Щербак М. Г. За законом і над законом : 3 історії адм. органів і поліц.-жандарм. системи в Україні (IX – поч. XX ст.). Київ : Україна, 1996. 269 с.

29. Агентурні відомості та листування з Окремим корпусом жандармів і Департаментом поліції про діяльність у Галичині української буржуазно-націоналістичної партії «мазепинців». Списки осіб, які належали до цієї партії. (1914 р. – 1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Ф. 365. Оп. 2. Спр. 56. Арк. 12.

30. Агентурні відомості та листування з Окремим корпусом жандармів і Департаментом поліції про діяльність у Галичині української буржуазно-націоналістичної партії «мазепинців». Списки осіб, які належали до цієї партії. (1914 р. – 1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Ф. 365. Оп. 2. Спр. 56. Арк. 12–12 зв.

31. Відомості про шпигунів та нагляд за ними. (1914 р. – 1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Ф. 363. Оп. 2. Спр. 5. Арк. 1.

32. Відомості про шпигунів та нагляд за ними. (1914 р. – 1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Ф. 363. Оп. 2. Спр. 5. Арк. 2.

33. Відомості про шпигунів та нагляд за ними. (1914 р. – 1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Ф. 363. Оп. 2. Спр. 5. Арк. 3.

34. Відомості про шпигунів та нагляд за ними. (1914 р. – 1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Ф. 363. Оп. 2. Спр. 5. Арк. 3 зв.

35. Відомості про шпигунів та нагляд за ними. (1914 р. – 1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Ф. 363. Оп. 2. Спр. 5.

36. Агентурні відомості та листування з Окремим корпусом жандармів і Департаментом поліції про діяльність у Галичині української буржуазно-націоналістичної партії «мазепинців». Списки осіб, які належали до цієї партії. (1914 р. – 1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Спр. 56. Ф. 365. Оп. 2. Спр. 56. Арк. 60.

37. Агентурні відомості та листування з Окремим корпусом жандармів і Департаментом поліції про діяльність у Галичині української буржуазно-націоналістичної партії «мазепинців». Списки осіб, які належали до цієї партії. (1914 р. – 1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Оп. 2. Спр. 56. Арк. 64–64 зв.

38. Агентурні відомості та листування з Окремим корпусом жандармів і Департаментом поліції про діяльність у Галичині української буржуазно-націоналістичної партії «мазепинців». Списки осіб, які належали до цієї партії. (1914 р. – 1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Оп. 2. Спр. 56. Арк. 50.

39. Списки мазепинських діячів у повітах, довідка про українські буржуазно-націоналістичні партії та організації. (1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Оп. 2. Спр. 117. Арк. 13в.

40. Агентурні відомості та листування з Окремим корпусом жандармів і Департаментом поліції про діяльність у Галичині української буржуазно-націоналістичної партії «мазепинців». Списки осіб, які належали до цієї партії. (1914 р. – 1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Оп. 2. Спр. 56. Арк. 43–43 зв.

41. Агентурні відомості та листування з Окремим корпусом жандармів і Департаментом поліції про діяльність у Галичині української буржуазно-націоналістичної партії «мазепинців». Списки осіб, які належали до цієї партії. (1914 р. – 1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Оп. 2. Спр. 56. Арк. 56–59 зв.

42. Агентурні відомості та листування з Окремим корпусом жандармів і Департаментом поліції про діяльність у Галичині української буржуазно-націоналістичної партії «мазепинців». Списки осіб, які належали до цієї партії. (1914 р. – 1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Оп. 2. Там само. Спр. 56. Арк. 25–25 зв.

43. Агентурні відомості та листування з Окремим корпусом жандармів і Департаментом поліції про діяльність у Галичині української буржуазно-націоналістичної партії «мазепинців». Списки осіб, які належали до цієї партії. (1914 р. – 1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Оп. 2. Там само. Спр. 56. Арк. 40.

44. Листування з помічниками та унтер-офіцерами Тимчасового жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини з відомостями про настрої населення у завойованих областях Галичини

та інше; огляд діяльності Тимчасового жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини. (1915 р.). Спр. 10. Арк. 179.

45. Агентурні відомості та листування з Окремим корпусом жандармів і Департаментом поліції про діяльність у Галичині української буржуазно-націоналістичної партії «мазепинців». Списки осіб, які належали до цієї партії. (1914 р. – 1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Оп. 2. Спр. 56. Арк. 12 зв.

46. Агентурні відомості та листування з Окремим корпусом жандармів і Департаментом поліції про діяльність у Галичині української буржуазно-націоналістичної партії «мазепинців». Списки осіб, які належали до цієї партії. (1914 р. – 1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Оп. 2. Спр. 56. Арк. 12.

47. Донесення помічнику начальника жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини про вербування таємних допоміжних агентів та про осіб, які підозрювалися у шпигунстві. Списки таємних співробітників. (1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Оп. 2. Спр. 100. Арк. 2.

48. Донесення помічнику начальника жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини про вербування таємних допоміжних агентів та про осіб, які підозрювалися у шпигунстві. Списки таємних співробітників. (1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Оп. 2. Спр. 100. Арк. 3–4.

49. Донесення помічнику начальника жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини про вербування таємних допоміжних агентів та про осіб, які підозрювалися у шпигунстві. Списки таємних співробітників. (1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Оп. 2. Спр. 100. Арк. 11.

50. Донесення помічнику начальника жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини про вербування таємних допоміжних агентів та про осіб, які підозрювалися у шпигунстві. Списки таємних співробітників. (1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Оп. 2. Спр. 100. Арк. 12–12 зв.

51. Списки мазепинських діячів у повітах, довідка про українські буржуазно-націоналістичні партії та організації. (1915 р.). Донесення помічнику начальника жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини про вербування таємних допоміжних агентів та про осіб, які підозрювалися у шпигунстві. Списки таємних співробітників. (1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Оп. 2. Спр. 117. Арк. 4–4 зв.

52. Донесення помічнику начальника жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини про вербування таємних допоміжних агентів та про осіб, які підозрювалися у шпигунстві. Списки таємних співробітників. (1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Оп. 2. Спр. 117. Арк. 7.

53. Агентурні відомості та листування з Окремим корпусом жандармів і Департаментом поліції про діяльність у Галичині української буржуазно-націоналістичної партії «мазепинців». Списки осіб, які належали до цієї партії. (1914 р. – 1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Оп. 2. Спр. 56. Арк. 35.

54. Агентурні відомості та листування з Окремим корпусом жандармів і Департаментом поліції про діяльність у Галичині української буржуазно-націоналістичної партії «мазепинців». Списки осіб, які належали до цієї партії. (1914 р. – 1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Оп. 2. Спр. 56. Арк. 37.

55. Агентурні відомості та листування з Окремим корпусом жандармів і Департаментом поліції про діяльність у Галичині української буржуазно-націоналістичної партії «мазепинців». Списки осіб, які належали до цієї партії. (1914 р. – 1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Оп. 2. Спр. 56. Арк. 38.

56. Агентурні відомості та листування з Окремим корпусом жандармів і Департаментом поліції про діяльність у Галичині української буржуазно-націоналістичної партії «мазепинців». Списки осіб, які належали до цієї партії. (1914 р. – 1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Оп. 2. Спр. 56. Арк. 36.

57. Верба І. Михайло Грушевський: роки заслання (1914-1917). *Історичний журнал*. 2006. № 4. С. 8–21.

58. Чикаленко Є. Щоденник (1907-1917). – Львів, 1931. 496 с.

59. Листування з помічниками та унтер-офіцерами Тимчасового жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини з відомостями про настрої населення у завойованих областях Галичини та інше; огляд діяльності Тимчасового жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини. (1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Ф. 365. Оп. 2. Спр. 10. Арк. 179 зв. – 190 зв.

60. Списки мазепинських діячів у повітах, довідка про українські буржуазно-націоналістичні партії та організації. (1915 р.). Листування з помічниками та унтер-офіцерами Тимчасового жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини з відомостями про настрої населення у завойованих областях Галичини та інше; огляд діяльності Тимчасового жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини. (1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Ф. 365. Оп. 2. Спр. 117. Арк. 7^А-7^Взв.

61. Листування з помічниками та унтер-офіцерами Тимчасового жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини з відомостями про настрої населення у завойованих областях Галичини та інше; огляд діяльності Тимчасового жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини. (1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Ф. 365. Оп. 2. Спр. 10. Арк. 179.

62. Листування з помічниками та унтер-офіцерами Тимчасового жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини з відомостями про настрої населення у завойованих областях Галичини та інше; огляд діяльності Тимчасового жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини. (1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Ф. 365. Оп. 2. Спр. 10. Арк. 71–71 зв.

63. Листування з помічниками та унтер-офіцерами Тимчасового та унтер-офіцерами Тимчасового жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини з відомостями про настрої населення у завойованих областях Галичини та інше; огляд діяльності Тимчасового жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини. (1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Ф. 365. Оп. 2. Спр. 10. Арк. 72–72 зв.

64. Листування з помічниками та унтер-офіцерами Тимчасового жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини з відомостями про настрої населення у завойованих областях Галичини та інше; огляд діяльності Тимчасового жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини (1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Ф. 365. Оп. 2. Спр. 10. Арк. 74.

65. Листування з помічниками та унтер-офіцерами Тимчасового жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини з відомостями про настрої населення у завойованих областях Галичини та інше; огляд діяльності Тимчасового жандармського управління воєнного генерал-губернаторства Галичини. (1915 р.). *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Ф. 365. Оп. 2. Спр. 10. Арк. 126–126 зв.

Sarnatsky O.P. THE SPRED OF AGENT ACTIVITY OF TSARISARIM'S POLITICAL POLICE IN WESTERN UKRAINIAN LFNDS DURIN WORLD WAR I TO DESTORY UKRAINIAN NATIONAL LIBERATION MOVEMENT IN THE RUSSIAN EMPIRE

The article aims at exploring the creation by the tsarist power of the police-gendarmerie after the occupation of Galicia and other Western lands by Russian troops during the First World War, its further development and use of the agent information obtained through it in order to destroy the center of the Ukrainian movement, which, according to the authorities, was the main one, to overcome other manifestations of national life, which in the eyes of power was associated with the concept of "separatism", as well as to end the Ukrainian movement. These intentions of the Russian Empire were presented to the world by the then foreign minister S. Sazonov, and it was underlined that it was done not by chance, but consciously, because it was a rare opportunity to snatch the Ukrainian movement within Russia and to crush the aspen Ukrainian nest in Galicia.

After all, according to the representatives of the tsarist power, on these lands, representatives of any Ukrainian parties and their supporters belong to a joint mазepian organization and they only split into groups under the official names of the parties: they were differentiated by the roles in their activity. This opinion was shared by the tsar's newly appointed Provisional Military Governor-General of Galicia, Earl G. Bobrynsky, who initiated the creation of the Galicia Provisional Gendarmes Office on the territories occupied by Russia. The main task of this institution, in his opinion, was to find and fight state crimes throughout region entrusted to him, including Lviv, and to investigate on the same lands.

It should be noted that the gendarme agency quickly began to operate not only in the large cities of the occupied region, but also in small towns and even villages where the informants of Russian police were, in most cases, the leaders of these towns and villages. Even when the Russian troops retreated, leaving the major part of the West-Ukrainian territories including Lviv behind, the gendarme agencies went on operating and sending information to the former Galicia Provisional Gendarmes Office. The latter summarized the information and sent it over to Petrograd.

Key words: First World War, Governor-General, gendarmerie, state crimes, Ukrainian National Liberation Movement, agent activity, political investigation.